

καὶ δὲν προσήρμοσεν ἐν αὐτῷ ἀτμοκίνητον κινητικὴν μηχανήν. Ἐλπίζωμεν ὅμως ὅτι ὅσον οὐπω θέλει ἀναφανῇ νέος τις Κολόμβος, ὅστις συναγαγὼν τοὺς καρποὺς τῶν ωραίων τούτων πειραμάτων θέλει καταλάβει τὴν κυριαρχίαν τῶν ἀέρων!

ΟΙ ΚΩΜΩΔΟΙ ΤΟΥ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΣΜΟΥ.

Ἀείποτε, ἐν πάσῃ χώρᾳ καὶ ἐποχῇ, αἱ θρησκεῖαι ἐθεωρήθησαν τὸ ἀκριβέστερον τῆς νοερᾶς ἀναπτύξεως ἐκάστου λαοῦ βαρόμετρον. Ἀφ' ἧς στιγμῆς ἰδίως ἐν τῷ δαιμονίῳ τοῦ Σωκράτους ἀνέτειλαν τῆς μονοθείας αἱ ἐθνοσωτήριοι καὶ τοῦ Χριστιανισμοῦ πρόδρομοι ἀκτῖνες, τὸ ἐξ αὐτῶν ἀπαυγᾶσαν φῶς εἰσέδυσε βαθύτερον τῶν προγενεστέρων θρησκευμάτων εἰς τὰ στρώματα τῶν ὑπ' αὐτοῦ ἐκπολιτισθεῖσων κοινωνιῶν· τὸ ἰδεῶδες, τὸ τέως ἀποκλειστικὸν σχεδὸν τῆς ὑπάρξεως τῶν λαῶν θέληγητρον, ἀντεκατεστάθη πολλαχοῦ ὑπὸ ὀριστικωτέρων ἀρχῶν, ἢ ἐπὶ τῶν χαρακτήρων ἐνέργεια ἐκάστου θρησκευήματος καὶ ἡ δι' αὐτοῦ διάπλασις τῶν ἡθῶν γίνονται ἐν κύκλῳ εὐρυτέρῳ ἢ ἄλλοτε· ὁ ἄνθρωπος τέλος πάντων, ἡκιστα ἐπιτρέπων ἢ ἀνεχόμενος τὸ μυστηριῶδες, ἔχει τὸ θάρρος ν' ἀτενίσῃ κατὰ μέτωπον τὴν θρησκείαν, καὶ ἀσπαζόμενος τὰς ὑγιεῖς αὐτῆς δοξασίας νὰ κατακρίνῃ τὰς πλημμελεῖς τῶν ἀρχῶν τῆς, ἰδίως ὅσας βλέπει ἀντιβαινούσας πρὸς αὐτὸν τὸν ὀρθὸν λόγον καὶ τοὺς αἰωνίους καὶ ἀμεταβλήτους τῆς φύσεως νόμους. Ἄν ἐνιαχοῦ ὁ φανατισμὸς

δεσμεύῃ ἐτι τὰς διανοίας καὶ στρεβλώνῃ τὰς πεποιθήσεις, ὥς ἐπὶ τὸ πολὺ ὅμως οἱ λαοὶ σήμερον, οἱ πεπολιτισμένοι ἰδίως λαοί, ἐννοοῦσι καὶ ἐκτιμῶσι τὰς θρησκείας ὑπὸ τὴν ὕγιᾶ αὐτῶν ἐποψίν, μετὰ τῶν θρησκευτικῶν δοξασιῶν συμβαδίζουσι καὶ αἱ ἄλλαι μεγάλαι ἀρχαὶ αἱ διευθύνουσαι τῶν κοινωνιῶν τὰ σκάφη, καὶ ἐκείνων εἶναι αὗται κατὰ μέγα μέρος ἀπαύγασμα ἢ ἀντανάκλασις. Ἐν ἄλλαις λέξεσι καὶ ἵνα περιληπτικώτερον ὀρίσωμεν τὸ πρᾶγμα, ἡ θρησκεία τείνει νὰ γείνῃ ἐπιστήμη σχεδὸν ἀληθῆς διὰ τὸν ἐξευγενισμένον ἰδίως ἄνθρωπον.

Ὁ χριστιανισμὸς ἔσχε διττῶς εὐεργετικὰ διὰ τοὺς ὑπ' αὐτοῦ φωταγωγηθέντας λαοὺς ἀποτελέσματα. Πρῶτος τὸ ἐπιβλητικὸν τῶν ἀρχαίων θρησκευτῶν σύστημα ἀνατρέψας καὶ ἀντ' αὐτοῦ ἰδρύσας τῆς ἐλευθέρας πεποιθήσεως τὸ βασίλειον, ἀπήλλαξε κατὰ πλεῖστον τὸν κόσμον καὶ τῶν γελοίων ἐκείνων τῆς ἐξωτερικῆς λατρείας, ἅτινα ἀπετέλουν τὴν κυρίαν βάσιν καὶ τὸ μόνον σχεδὸν θέληγητρον τῶν ἀρχαίων θρησκευτικῶν δοξασιῶν ἐκάστου λαοῦ. Ταῦτα δὲ λέγοντες, ἐννοοῦμεν τὴν χριστιανικὴν θρησκείαν τοιαύτην ὅποιαν ἐδίδαξε καὶ ἐσύστησεν αὐτὴν ὁ ἀθάνατος ἐν Ἰωλγοθαῖ μάρτυς, οὐχὶ δ' ὅπως οἱ λόγῳ μὲν ὑπηρέται τοῦ Ὑψίστου, πράγματι δ' ἐξορύκται καὶ κερδοσκοποὶ τῶν συνειδήσεων καὶ τῆς ἐξωτερικῆς λατρείας φανατικοὶ ὁπαδοὶ ἠθέλησαν ἀείποτε νὰ ἐπιβάλλωσιν αὐτὴν τοῖς λαοῖς. Ἡ ἐν πνεύματι λατρεία ὑπῆρξεν ἀρχῇθεν ὁ θεμέλιος λίθος καὶ ἡ κορωνὶς συγχρόνως ἢ ἐπιστέφουσα τὸ ἅγιον οἰκοδόμημα, τὸ πρὸ δέκα ἐννέα ἡδὴ

αίωνων στεγάζον τὸν ὑγιεῖς θρησκευτικὰς ιδέας διψῶντα κόσμον, αἱ πρῶται λέξεις αἱ ἐξελθοῦσαι τῶν χειλέων τοῦ μεγάλου διδασκάλου πρὸς τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ, καὶ αἱ τελευταῖαι, τὰς ὁποίας ὡς αἰωνίαν κληρονομίαν ἀπέστειλε τῷ κόσμῳ ὅλῳ, ἐπὶ τοῦ ἰκριώματος παραδίδων τὸ πνεῦμα πρὸς τὸν Πλάστην.

Τίς ἐν τοσοῦτῳ ἤθελεν εἶπῃ ὅτι ὁ ὑπὲρ τῆς ἐν πνεύματι λατρείας εἰς μαρτύρικόν ὑποβληθεὶς θάνατον ἐμελλε, μετὰ δέκα ἐννέα αἰώνων γιγαντιαίαν ἀνάπτυξιν τοῦ ὑπ' αὐτοῦ φυτευθέντος δένδρου, ἐν μέσῳ ἐποχῆς φῶτα καὶ ιδέας πανταχόθεν ἀπαυγαζούσης, ἐν τῷ κέντρῳ αὐτῷ τῆς Εὐρώπης, διακωμωδηθῇ ὑπὸ τῶν ὀπαδῶν του αὐτῶν ἐπὶ θεατρικῆς σκηνῆς, ὡς τυχαῖός τις δραματικοῦ ἔργου ἦρως! Αἱ ὀλίγαι ἀκόλουθοι σελίδες, ἀφορῶσαι τὴν ἐν Βαυαρίᾳ ἀνά δεκαετίαν ἀπὸ θεατρικῆς σκηνῆς παράστασιν τῶν παθῶν τοῦ Χριστοῦ, καὶ ἐκ πραγματείας διεξοδικωτέρας περὶ τοῦ αὐτοῦ ἀντικειμένου συλλήβδην ἐρανισθεῖσαι, δὲν ἀποδεικνύουσι μόνον ὅτι ὁ πρὸς τὴν Εἰδωλολατρίαν ἔρως τῶν ἀρχαίων θρησκευτῶν ἐξακολουθεῖ ἔτι ἐδρεύων ἐκεῖ, ὅπου ἡμεῖς φρονοῦμεν ἐδρεῦον τῶν φώτων τὸ βασίλειον· ἀποδεικνύουσιν ἐπίσης ὅτι, παρά τισι τῶν ἀποτελούντων τὸν πυρῆνα τοῦ πολιτισμοῦ λαῶν, ἡ διάγνωσις καὶ αὐτοῦ τοῦ ὑγιоῦς λόγου εὐρίσκεται ἔτι κάτω τοῦ μηδενικοῦ, ἀφοῦ δὲν ἐννοοῦσι τὸ τερατῶδες τοῦ γελοίου, ἐπὶ θεατρικῆς σκηνῆς, ψυχασγωγίας χάριν, ἀναβιβάζοντες αὐτὸν τῆς θρησκείας τῶν τὸν ἀρχηγόν. Ἀποδεικνύουσι δὲ ἰδίως ὅτι πανταχοῦ, ὅπου ὁ καθολικισμὸς κατέστη

ἀποκλειστικὸν τῶν συνειδήσεων πηδάλιον, οἱ ὑπ' αὐτοῦ ποδηγετούμενοι λαοὶ κατέρχονται βαθμηδὸν ἐκ τῆς ὑψίστης τοῦ χριστιανισμοῦ κορυφῆς εἰς τὴν κατωτάτην τῆς εἰδωλολατρίας βαθμίδα.

A.

Ἡ Γερμανία ὑπῆρξεν ἀνέκαθεν ἡ χώρα τῶν ἐκπλήξεων, ὁ μᾶλλον παντὸς ἄλλου προνομιοῦχος τῶν ἀντιθέσεων λαός. Τὰ ἄκρα ἐνταῦθα πρὸ πάντων θίγονται, παρὰ δὲ τῇ βαθυτέρᾳ κριτικῇ καὶ λογικότητι, τὰ πάντα βολιδосκοπούση, τὰ πάντα σταθμιζούση, μὴ ὀπισθοδρομούση ἀπέναντι οὐδεμιᾶς λύσεως, ὅσον καὶ ἂν φαίνεται τολμηρὰ ἡ λύσις αὕτη, βλέπει τις θάλλον ἔτι ἐν τῇ κατ' ἐξαίρεσιν χώρᾳ τοῦ ἐλευθερόφρονος φιλοσόφου τὸ ἄσπιλον τῆς μεσαιωνικῆς μωροπιστίας κρῖνον. Οὕτω, καθ' ἣν στιγμὴν ὁ πασίγνωστος Στράους ἐν μεγάλῃ πομπῇ ἐώρταζε τὴν εἰκοσιπενταετηρίδα τοῦ περὶ τοῦ Βίου τοῦ Ἰησοῦ συγγράμματός του, ἑκατὸν καὶ ἐπέκεινα χιλιάδες συμπατριωτῶν του ἄθροοι ἐπορεύοντο ἵνα προσκυνήσωσι τὰς παραστάσεις τῶν παθῶν τοῦ Χριστοῦ, τὰς μελλούσας νὰ διδασχῶσιν ἀπὸ σκηνῆς ἐν Ὁβερ-Ἀμμεργάου, χωριδίῳ ὀπισθεν τοῦ Μονάρχου εἰκοσι περὶπου λεύγας κειμένῳ.

Ἡ θεατρικὴ τῆς τραγωδίας ταύτης παράστασις ὑπῆρξε τὸ μέγα τῆς ἐποχῆς ἔργον. Εἰκοσι καὶ μία ὑπαιθοὶ παράστασις, ἐν μέσῳ τοῦ θέρους — καὶ ὁποίου θέρους! χειμῶνος ἀληθοῦς μὲ φύλλα περιβεβλημένου — δοθεῖσαι, δὲν ἐξήντησαν τὴν εὐλαβῇ τοῦ κοινοῦ περιέργειαν, οἱ δὲ ἡθοποιοί, οἱ χονδροειδεστάτους χωρικῶν ἐπενδύτας περιβεβλημένοι καὶ πέδιλα πεταλωμένα φέροντες, ἐχειροκροτήθησαν ὑπὸ τῶν θεατῶν, ὅσον ἴσως οὔτε οἱ μεγαλείτεροι τῆς Εὐρώπης ἡθοποιοί.

Ἡ συρροή ἦν τοιαύτη, ὥστε, πλὴν τῶν εἴκοσι καὶ μιᾶς ὀρισθεισῶν παραστάσεων, πολλαὶ ἐπανεληφθῆσαν δις καὶ τρίς διὰ τοὺς μὴ δυνηθέντας νὰ εὕρωσι θέσιν ἐν τῇ πρώτῃ. Κεφαλαι ἐστεμμέναι, ὑψηλὰ πρόσωπα, ὁ βασιλεὺς καὶ ἡ βασιλικὴ οἰκογένεια τῆς Βαυαρίας, ὁ αὐτοκράτωρ καὶ ἡ αὐτοκράτειρα τῆς Αὐστρίας, ὁ βασιλεὺς τῆς Σαξωνίας, ὁ Μέγας Δούξ τοῦ Σάξ Οὐέμπαρ, ὁ Δούξ Σαμερόρ, ὁ ἐπίδοξος τοῦ Γαλ. θρόνου διάδοχος, προσκυνηταὶ ἐκ πάσης καθολικῆς χώρας δραμόντες, οὐ μόνον δὲ ἀλλὰ καὶ ἐκ διαμαρτυρομένων τόπων, ἐκ τῆς βορείου ἰδίως Γερμανίας, ἐρχόμενοι, συνέρρευσαν ἐν Ὁβερ-Ἀμμεργάου. Αἱ σπουδαιότεραι τῶν πέραν τοῦ Ρήνου ἐφημερίδων ἔστειλαν τοὺς συνήθεις κριτικοὺς χρονογράφους των, αἱ δὲ εἰκονογραφικαὶ ἐφημερίδες καὶ περιοδικὰ φύλλα ἐδημοσίευσαν εἰς χιλιάδας ἀντιτύπων τὰς κυριωτέρας τοῦ περιέργου θεάματος σκηνάς.

Ἡ ἀρχὴ τοῦ μυστηρίου τούτου, ὅπως καλοῦνται ἀπανταχοῦ τῆς Γερμανίας καὶ τῆς Εὐρώπης ὅλης τὰ τοιαῦτα θεάματα, χρονολογεῖται ἀπὸ τοῦ μεσαιῶνος αὐτοῦ, ἀπὸ τοῦ Τριακονταετοῦς πολέμου ἰδίως. Συνεπεία τῶν ἐκ τοῦ πολέμου ἐκείνου δεινῶν πανώλης ἐνέσκηψεν ἐν τῇ χώρᾳ ταύτῃ, συμπληρώσασα τὴν ἐξ αὐτοῦ καταστροφὴν. Χάρις εἰς φρόνιμα ὑγειονομικὰ μέτρα ληφθέντα, οἱ κάτοικοι τοῦ χωρίου Ὁβερ-Ἀμμεργάου κατῴρθωσαν νὰ διαφύγῃσι τῆς ἀπαισίου ἐπιδημίας τὸν ὄλεθρον, ὅτε τὴν 25 Σεπτεμβρίου 1634, παραμονὴν τῆς ἑορτῆς τοῦ χωρίου, χωρικὸς εἰς τὰ περίξ ἐκεῖ ἐργαζόμενος καὶ καταληφθεὶς ἐξ ἐπιθυμίας μεγάλης νὰ διέλθῃ μεταξὺ τῆς οἰκογενείας του τὴν ἑορτὴν, κατῴρθωσεν νὰ ἐξαπατήσῃ τῶν φυλάκων τὴν προσοχὴν καὶ νὰ εἰσδύσῃ ἐν τῷ οἴκῳ του. Τὴν ἐπιούσαν ἀποθνήσκει ὁ χωρικὸς, συγχρόνως δ' ἐνσκήπτει ἐν τῷ χωρίῳ ἡ πανώλης. Ἐν διαστήματι τριάκοντα τριῶν ἡμερῶν ἡ ἐπιδημία ἐθέρισεν ὀγδοήκοντα τέσσαρα ἄτομα, τὸ πέμπτον τοῦ πληθυ-

σμοῦ τοῦ χωρίου, ἀρκοῦντως ὑπὸ τοῦ πολέμου ἤδη δεκατισθέντος. « Ὑπὸ τοσοῦτον σοβαροῦ καταληφθέντες δυστυχήματος, λέγουν τοῦ μοναστηρίου τῆς Ἑττάλης τὰ σύγχρονα χρονικά, οἱ κάτοικοι τῆς κοινότητος ταύτης συνελθόντες ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, συνυπεχρεώθησαν ἵνα ἀνὰ πᾶσαν δεκαετίαν παρίστανται τὰ πάθη τοῦ Σωτῆρος, ἀπὸ τῆς στιγμῆς δὲ ἐκείνης καίτοι πολλοὶ ἐξ αὐτῶν ἔφερον ἔτι πανώλους σημεία ἐπ' αὐτῶν, οὐδεὶς ἀπέθανε. »

Μὴ ἀπορήσῃ δ' ἄλλως τε τις ἀπαντῶν ἐν μέσῳ τοῦ δεκάτου ἐβδόμου αἰῶνος τὰ μυστήρια ταῦτα ἐν χρήσει ἔτι πέραν τοῦ Ρήνου. Ὑπῆρχον ἤδη ἐν ταῖς ἐξοχαῖς, ἐν τῷ Τυρόλῳ, ἐν τῇ Ἑλβετίᾳ, ἐν τῷ Σαλσβούργῳ, ἐν τῇ Στυρίᾳ, ἐν τῇ Ἀνω Βαυαρίᾳ καὶ τῇ Σουάβῃ, μέχρι τῆς ἀρχῆς τῶν πολέμων τῆς Μεγάλης Ἐπαναστάσεως. Ὁ Γερβίνας μάλιστα λέγει ὅτι καὶ μετὰ τὴν Μεταρρύθμισιν ἡ διάθεσις τοῦ παρίστανειν εἰκόνας, ἐκ τῶν Ἀγίων Γραφῶν ἐξαχθείσας, εἶχεν ἐπιζήσει παρὰ τοῖς βορείοις τῆς Εὐρώπης λαοῖς, καὶ ὅτι ἡ ἀρτιγενῆς θρησκεία ὠφελήθη τοῦ ἠθικοποιοῦ (!) μέσου τούτου ἵνα στερεώσῃ τὴν νέαν πίστιν. Καὶ ὁ Λουθηρος αὐτὸς φρονεῖ ὅτι καὶ οἱ Ἰουδαῖοι παρίστανον ἄλλοτε τῶν Ἀγίων Γραφῶν ἀντικείμενα, ὅπως οἱ Χριστιανοὶ τὰ τῶν Παθῶν τοῦ Χριστοῦ.

Κατὰ τοὺς πρώτους αἰῶνας περιορίζοντο παρίστανοντες μετὰ τὴν θεϊαν λειτουργίαν σκηνάς τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, περιόδους μόνον ἐκ τῶν ἐν αὐτῇ ἀπλῶς ἀπαγγέλλοντες· βραδύτερον ὅμως αἱ παραστάσεις ἀπώλεσαν τὴν ἀφέλειαν καὶ ἀθωότητα ταύτην, περιεβλήθησαν τύπον ἀλληγορικὸν καὶ γλῶσσαν ἄσεμνον, κατὰλληλον τῇ ἐποχῇ. Ἦρτυσαν τὸν διάλογον μὲ ἀκρεπεῖς καὶ σκαιὰς ἀστειότη-τας, ἀνέμιξαν μίμους, ἡθοποιούς ἡγεμονόπαιδας, κομψευομένους, καὶ κατέληξαν, ὡς ἀληθὲς θεατρικὴ κωμωδία, εἰς τοὺς γάμους τοῦ Χριστοῦ μετὰ τῆς μνηστῆς αὐτοῦ Ἐκκλησίας. Πλὴν δὲ τῆς Ἀγγλίας,

ἐνθα οὐδέποτε ἐρρίζωσαν τὰ τοιαῦτα, ταχέως διεσπάρησαν καὶ ἐπὶ ἓνα περίπου αἰῶνα διετηρήθησαν εἰς ὅλας τὰς ἄλλας διαμαρτυρομένας χώρας, ἐν Ὀλλανδίᾳ, ἐν Σουηδίᾳ καὶ ἐν Δανιμαρκίᾳ. Καθόσον ἀφορᾷ τὸν τρόπον, δι' οὗ ἐδίδοντο αἱ τοιαῦται παραστάσεις, τινὲς τῶν ἐπὶ τῆς θύρας τῶν ἐκκλησιῶν κολλωμένων εἰδοποιήσεων διεσώθησαν, ἐξ αὐτῶν δὲ μανθάνομεν ὅτι ἐδίδοντο καθ' ἐκάστην κυριακὴν ἀμέσως μετὰ τὴν θεῖαν ἱερουργίαν.

Ἀπὸ τοῦ δεκάτου πέμπτου αἰῶνος οἱ χωρικοὶ τῆς Μεσημβρινῆς Γερμανίας προσεπάθησαν νὰ εἰσαγάγωσιν ἐν τοῖς χωρίοις τῶν τὰς τῶν τοιούτων μυστηρίων παραστάσεις, αἱ ὁποῖαι εἶχον τοὺς μαγεύσει, ὅτε τὰς εἶδον εἰς τῶν πόλεων τὰς μητροπόλεις ἢ τῶν μοναστηρίων τὰς πλουσίας ἐκκλησίας. Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν περιορίσθησαν εἰς διαλόγους ἀπλοῦς ὁμοιοκαταλήκτους, τοὺς ὁποίους ἀπήγγελλον κατὰ τὰς λιτανείας, ἀπέναντι τῶν Ἀγίων εἰκόνων ἱστάμενοι, βραδύτερον ὅμως αἱ ἀπαγγελίαι αὗται κατήντησαν ἀληθῆ θεατρικὰ ποιήματα, ἐν τοῖς κοιμητηρίοις παριστανόμενα. Τὸ κείμενον συνετάττετο ὑπὸ τοῦ ἐφημερίου ἢ τοῦ δημοδιδασκάλου, ὅστις, ὡς μουσικός, ἦτο εἰδικῶς ἐπιφορτισμένος καὶ τὰ τῆς διοργανίσεως τῶν τελετῶν τούτων, ἐνθα εἶχε τὸ σπουδαιότερον μέρος ἡ μουσική. Ἦλθον κατόπιν οἱ Ἰησουῖται, οἵτινες τοῖς ἔδωκαν νέαν ὥθησιν. Οὐ μόνον εἰσήγαγον μετὰ μεγάλης πομπῆς τὰ μυστήρια ταῦτα ἐν τοῖς παιδαγωγείοις τῶν, ἀλλ' ἐνεθάρρυνον ὅσον ἐδύναντο καὶ τὰς μεταξὺ τῶν χωρικῶν παραστάσεις αὐτῶν. Ὑπ' αὐτῶν δὲ προστατευόμενα, διήλθον σῶα καὶ ὑγιῆ τὰς φρίκας τοῦ Τριακονταετοῦς πολέμου καὶ τὰς ἐμφυλίου τῆς Γερμανίας ταραχάς, καὶ ἔζησαν μέχρι τοῦ τέλους τοῦ παρελθόντος αἰῶνος. Ἐτελεύτησαν τότε διὰ τοῦ συνήθους τῶν τοιούτων θεσμοθεσιῶν θανάτου· οὐχὶ ἐκ γήρατος, ὅπως ἀδίκως φρονοῦσιν οἱ τινες, ἀλλ' ἐκ τῶν σοβαρῶν παρα-

τραγώδων, ἅτινα ἐν αὐτοῖς τοῖς κόλποις τῶν ἀνεπτύχθησαν.

Διὰ τοὺς κατοίκους τοῦ Τυρόλου καὶ τῆς Ἀνω Βαυαρίας εἶχον καταντήσῃ πάθη ἀληθῆ. Δὲν νύχαριστοῦντο πλέον μὲ τὰς παραστάσεις, τὰς ὁποίας καθ' ὅρισμένας ἡμέρας ἡ ἐκκλησία ἔδιδεν, ἀλλὰ καὶ καθ' ἐκάστην κυριακὴν παρίστανον μόνοι ἐντὸς οἶνοπωλείων καὶ καφενείων, κάτωθεν τῶν ὀρέων κειμένων, ἱστορίας ἀγίων ἢ συμβάντα σταυροφόρων ἱπποτῶν. Ἡ κατάχρησις αὕτη ἐγέννησε βαθμηδὸν σπουδαία σκάνδαλα, ἡ δ' ἐκκλησιαστικὴ ἀρχή, μὴ δυναμένη ἢ ἀμελήτασα ἡ ἰδία ν' ἀπολαύτῃ θεραπείας τοῦ πράγματος ἐκ μέρους τῶν χωρικῶν, ἠναγκάσθη νὰ καταφύγῃ εἰς τὴν πολιτικὴν ἐξουσίαν καὶ νὰ καύσῃ ὅ,τι ἡ ἰδία εἶχεν οἰκοδομήσει. Ἐξ ὅλων δὲ τῶν ἐορτῶν τούτων, ἀπειραριθμῶν τότε, μία μόνη ἐπέζησε μέχρι σήμερον, ἡ ἐν Ὁβερ-Ἀμμεργάου τελουμένη· ἐπέζησε δὲ τόσον ἀκμαία ἔτι, ὥστε ἐξ αὐτῆς δύναται τις νὰ λάβῃ γενικὴν ιδέαν καὶ τοῦ σβεσθέντος μεγάλου δραματικοῦ τούτου σπινθῆρος, ἀποτελοῦντος σχεδὸν μίαν τῶν διδακτικωτέρων τῆς φιλολογικῆς ἱστορίας τῆς Γερμανίας σελίδων. Ὅ,τι δ' ἐπὶ τέλους, μετὰ τὸ θρησκευτικὸν αἴσθημα ἐννοεῖται, συνέτεινεν ἵνα διασώσῃ τὸ ἐν Ὁβερ-Ἀμμεργάου μυστήριον, εἶναι καὶ ὅτι οἱ κάτοικοι τοῦ χωρίου τούτου δὲν εἶναι γεωργοί, εἰς ἀγροτικὰς ἐργασίας ἐξαντλούμενοι· εἶναι καλλιτέχναι, πέδιλα περιβεβλημένοι καὶ ὥραια ἀγαλματίδια ἐκ ξύλου ἢ ἐλεφαντοδόντων, τοσοῦτον παρ' ὅλων τῶν ἐραστῶν τῶν τοιούτων περιζήτητα, κατεργαζόμενοι. Τὰ ἀγαλματίδια ταῦτα παριστάνουν κατὰ μέγα μέρος ἁγίους καὶ ἕτερα ἀντικείμενα ἐκ τῆς Ἱερᾶς Γραφῆς ληφθέντα, παιδιόθεν δὲ μετὰ τῆς Βίβλου οὕτως ἐξοικειούμενοι καὶ ἐν μέσῳ προφητῶν, ἀποστόλων καὶ ἁγίων ἀνατρεφόμενοι, οἱ χωρικοὶ οὗτοι καταλαμβάνονται, φύσει σχεδὸν, ὑπὸ ἰδιάζοντος ἔρωτος πρὸς ἀπεικόνισιν τῶν Ἀγίων τοῦ Σωτῆρος παθῶν. Εἰς τὸ καλλιτεχνικόν

δ' αὐτῶν αἶσθημα ἐφείλεται κατὰ μέγα μέρος καὶ ὁ ἐπιτυχὴς τρόπος, δι' οὗ αἱ παραστάσεις αὗται ἐκτελοῦνται.

Μεταβαίνει τις ἐκ Μονάχου εἰς Ὁβερ—
Ἀμμεργάου διὰ τοῦ σιδηροδρόμου καὶ τῆς λίμνης, αἱ μαγευτικαὶ τῆς ὁποίας εἶχθαι μεταβάλλονται τὸ θέρος εἰς συναντήριον τῆς ὑψηλῆς κοινωνίας τῆς Βαυαρίας. Μέχρι τῆς ἀποβάθρας τοῦ ἀτμοκινήτου οὐδὲν βλέπει ἑκτακτον· ἐκ τῆς τετραώρου τῆς σιδηροδρομικῆς ἀμάξης φυλακῆς πηδᾶς ἐπὶ τῆς γεφύρας, ἐκ ταύτης ἐπὶ τοῦ καταστρώματος τοῦ ἀτμοκινήτου, διαπλέεις δι' αὐτοῦ τὴν λίμνην, φθάνεις εἰς τὴν ἀπέναντι ἄκραν, πηδᾶς ἐπὶ τῆς ἀποβάθρας τοῦ ἀτμοκινήτου καὶ... εἶσαι τέλος πάντων ἐλεύθερος. Ἀρχίζει τότε ἡ ἐορτὴ, ὅπως ἀρχίζουν αἱ πλεῖσται τῶν ἐορτῶν, δι' ὁχλαγωγίας τουτέστι. Θλίβονται, συνωθοῦνται, ὁ εἰς φωνάζει τὸν ἄλλον· γέροντες ἀναστενάζοντες, νέοι βλασφημοῦντες, μητέρες τὰ τέκνα των ζητοῦσαι, σύζυγοι τέλος πάντων φρενητιώδεις τρέχοντες ὀπίσω τῶν συντρόφων τοῦ βίου των καὶ φοβούμενοι μὴ τὰς χάσωσιν. Ἐπέρχεται ἐπὶ τέλους ἡ τάξις, ἕκαστος δὲ ἐκὼν ἄκων εἰσέρχεται ὡς ἐν κλωβῷ ἔνδον φρικαλέων ἀμαξίων, ἀφ' ἧς σχεδὸν ἐποχῆς τὸ πρῶτον συνεστήθησαν αἱ παραστάσεις αὗται κατασκευασθεῖσων, καὶ κάθεται ἐπὶ τῶν γονάτων τοῦ ἢ τῆς γείτονος αὐτοῦ.

Ὁ δρόμος, ὁ φέρων εἰς τὸ βάθος τῆς κοιλάδος καὶ ἔμπροσθεν τοῦ ἀρχαίου μοναστηρίου Ἐττάλ διερχόμενος, παρουσιάζει τὸ περιεργότερον τῶν θεαμάτων· φαντάσθητε ἀπειρίαν ἀμαξίων, ἱππέων μὲ ἀλεξιθρόχια, καὶ προσκυνητῶν μὲ τοὺς πόδας γυμνοὺς ἐν τῷ βορβόρῳ βυθιζομένους καὶ ριγόντων ἐκ τοῦ ψύχους, βροντοφώνως ἀδόντων θρησκευτικὰ ἄσματα ἢ μονοτόνως ἀπαγγελλόντων ὅλων ὁμοῦ ψαλμόν τινα· οὐρὰ ὑπερμεγέθους, μὲ τὰς ἑξὼ τῶν θεατρικῶν πυλῶν σχηματιζομένας ὁμοιάζουσα καὶ πέντε λευγῶν μῆκος μετροῦσα.

Μετὰ δρόμον ἀνηφορικόν, ἀνώμαλον, βορβορώδη, πανταχόθεν καὶ εἰς τὸν ἀνε-

μον καὶ εἰς τὴν βροχὴν ἐκτεθειμένον, φθάνεις, ἀφοῦ καταβῆς ταχύν τινα κατήφορον, ἐν τῇ μικρᾷ κοιλάδι, ὅπου ὑπερήφανος καὶ ὑπὲρ τῶν ὁρέων προφυλαττομένη ὑφύεται ἡ μικρὰ κοινότης Ὁβερ-Ἀμμεργάου. Κεῖται 2600 πόδας ἄνω τῆς ἐπιφανείας τῆς θαλάσσης, οὐ μακρὰν τοῦ Τυρόλου. Οἰκίαι φαίνονται ἀτάκτως παρὰ τὴν ὁδὸν συσσωρευμέναι, πλὴν καὶ ἡ ἀταξία αὕτη ἔχει τι τὸ ἁρμονικόν. Ἐν τῷ ἐνδοτέρῳ τοῦ χωρίου οἱ ἵπποι προχωροῦσι βραδεὶ βήματι, τοσοῦτον πολὺ εἶναι τὸ ἐν αὐτῷ συνωθούμενον πλῆθος. Χωρικοὶ Σουάβοι, ζῦθον καὶ καλὸν καπνὸν αἰώνίως ὀνειρευόμενοι, γυναῖκες τοῦ μεγάλου κόσμου περὶ λεπτότερα ἀντικείμενα στρέφουσαι τὰ ὄνειρά των, ἱερεῖς φαιδροὶ καὶ παχύσαρκοι, καλόγηροι μελαγχολικοὶ καὶ ἀνυπόδητοι, μοσχομάγκαι τοῦ Μονάχου μὲ τὸ ἀχώριστον αὐτῶν λεύκωμα ὑπὸ μάλην, ὁλόκληρον τὸ ποικίλον σύμπλεγμα τοῦτο διέρχεται πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν σου, μὲ τὴν φυσιογνωμίαν φαιδρᾶν, εὐλαβῇ ἢ σκώπτουσιν. Καταβαίνεις ἐκ τῆς ἀμάξης καὶ σκοτοδινίαις σὲ καταλαμβάνει ἐκ τῆς μεγάλης συγχύσεως καὶ ταραχῆς· ἄλλος Πύργος τῆς Βαβέλ ὅλων τῶν λαρυγγωδῶν τῆς Γερμανίας διαλέκτων, σύγχυσις, οὐχὶ τῆς γλώσσης, ἀλλὰ τῶν ὧτων τοῦ περιηγητοῦ. Ἐν γένει δὲ πανσπερμία πλήρης ἀντιθέτων πρὸς ἄλληλα στοιχείων· κατοίκους κυρίως τοῦ χωρίου δὲν βλέπει τις εἰμὴ σμήνος παιδαρίων — τοὺς μέλλοντας τῆς παραστάσεως Χερουβιμ —, οἵτινες μὲ τὰς πανταχόθεν τετραυπημένας καὶ διαφανεῖς περισκελίδας των δὲν παρέχουσι πολὺ ὑψηλὴν ἰδέαν περὶ τῆς καθαριότητος τῶν γυνέων των.

Καὶ ὅμως εἰσερχόμενος ἐν ταῖς οἰκίαις τὰς εὐρίσκεις μικρὰς μὲν πλὴν καθαρὰς· τὴν ἡμέραν δ' ἐκείνην ἐκάστη σαθρὰ καὶ πεπαλαιωμένη οἰκία προδιβάζεται εἰς ξενοδοχεῖον, ὁ ἀχυρὼν εἰς ὑπνωτήριον, ἡ δὲ αὐλὴ εἰς ἐστιατόριον. Ἡ ὑποδοχὴ, ἧς ἡξιώθην παρὰ τοῦ ξενίζοντός με — τρία συνενοῦντος ἐν ἑαυτῷ ἐπαγγέλματα ὑποδη-

ματοποιού, ἀποστόλου καὶ ξενοδόχου — ὑπῆρξε πατριαρχικὴ ἀληθῶς. Ἐννοεῖ ἑκαστος εἰς ὁποίαν ταραχὴν, εἰς ὁποῖον πυρετὸν ἐμβάλλει τὸ χωρίον αὐτὸ ἡ αἰφνίδιος ἐπιδρομὴ τεσσάρων χιλιάδων πειναλέων καὶ νυσταλέων περιηγητῶν. Ὀλίγοι προνομιούχοι κοιμῶνται ἐπὶ κλινῶν — καὶ τί κλινῶν, ὦ Θεέ μου! — οἱ πλείστοι κατακλίνονται ἐντὸς τῶν ἀχυρόνων. Ἐδυνάμην ν' ἀναφέρω τὸ ὄνομα δυστυχοῦς Γάλλου πρέσβεως, ὅστις διήλθεν ὁλόκληρον κατὰ ψυχρὴν νύκτα Σεπτεμβρίου ἔνδον διαδρόμου κατακλιθεὶς. Οἱ πλείστοι θεαταὶ καταφεύγουσιν εἰς τὰ πέριξ χωρίδια, εἰς τὰ περὶ τὸ Ὑπερ-Ἀμμεργάου ἀγροκήπια, ἔρχονται δὲ εἰς τὸ χωρίον τὴν ἐπιούσαν, ὅτε ἀνοίγει τὸ πρὸς διανομὴν τῶν εἰσιτηρίων δωμάτιον.

Ἀνοίγει κατὰ τὴν ἑκτὴν ἐωθινὴν ὥραν, μετ' ὀλίγον δηλαδὴ ἀφοῦ κλείσῃ τῶν ἄλλων θεάτρων αἱ θύραι. Ἀγαθὸς τις Βαυαρὸς ἐφημέριος, μεθ' οὗ εἶχον κατακλιθῆ εἰς τὸ ἴδιον δωμάτιον, μ' ἐβεβαίωσεν, ἐν ᾧ ἐπίνομεν τὸν καφὲ — ἀθλίαν Γερμανικὴν μετάφρασιν θαυμασίας Ἀνατολικῆς ποιήσεως —, ὅτι πολλοὶ τῶν θεατῶν ἤτοιμάζοντο ἤδη διὰ τὴν παράστασιν, κοινωνοῦντες τῶν Θείων μυστηρίων κατὰ τὴν στιγμὴν ἐκείνην. Δὲν ἔλαβον καιρὸν νὰ ἐξακριβώσω τὴν ἀλήθειαν τοῦ πράγματος ἐκ τοῦ συνεσταλμένου καὶ εὐλαβοῦς ἤθους μερικῶν κεφαλῶν τοῦ ἀκροατηρίου κρίνων τὸ πιστεύω. Ὀφείλω οὐχ ἥττον νὰ προσθέσω ὅτι ἡ πλειοψηφία τῆς δμηγύρεως δὲν ἀπέπνεεν ὁσμὴν ἀγιότητος ἀκριβῶς, καὶ μοὶ ἐφάνη κοινωνήσασα μᾶλλον ζύθου καὶ σαλιτιτζότου ἢ τῆς θείας Εὐχαριστίας.

Μέχρι τῶν ἀρχῶν τοῦ αἰῶνος τούτου ἔδιδον τὰς παραστάσεις ἐν τῷ κοιμητηρίῳ, καὶ παρίστανον ἐπὶ τῶν τάφων, ἐν τῷ ποιητικῷ τοῦ θανάτου ἀσύλῳ, τὸ ἔργον τῆς ἀπολυτρώσεως τοῦ ἀνθρωπίνου γένους. Ἦδη πελώριον ξύλινον παράπηγμα ἐγείρεται ἐν τῇ εἰσόδῳ τοῦ χωρίου, ἐν μέσῳ λειμῶνος μειδιῶντος, ἔχει δ' ἐπί-

μυκας τετράγωνον σχῆμα, καὶ τὸ πλεῖστον αὐτοῦ μέρος εἶναι διὰ τοὺς θεατὰς προωρισμένον· ἀμφιθεατρικὸς ἐκ σανίδων περίβολος, δυνάμενος νὰ χωρήσῃ ἑξ χιλιάδας καὶ πλειότερους θεατὰς ἐπὶ τῶν ἐν εἵδει βαθμίδων ἀπείρων κυκλοτερῶν ἐδωλίων του. Εἶναι ὑπαιθρον, ὅπως ὅλα τὰ ἀρχαῖα θέατρα, ἐξαιρέσει μεγάλου εἰς τὸ βάθος θεωρείου καὶ δύο εἰς τὰ πλάγια ἐτέρων μικρῶν, ἅτινα δὲν εἶναι ἐκτεθειμένα εἰς τὸν ἥλιον καὶ τὴν βροχὴν.

Ἡ σκηνὴ μετρεῖ ὀγδοήκοντα ποδῶν πλάτος, τὸ δὲ προσκηνίον μόνον εἴκοσι βάθος, δυσαναλογία ἀναγκαία διὰ τὸν χορὸν· αὐλαία οὐδεμία χωρίζει τὸ προσκηνίον τοῦ κοινοῦ, ἐκατέρωθεν δὲ τοῦ προσκηνίου ἐκτείνονται στοαὶ καταλήγουσι εἰς θύρας, δι' ὧν βλέπει τις μακρόθεν τὰς ὁδοὺς τῆς Ἱερουσαλήμ· μεταξὺ τῶν θυρῶν αὐτῶν ὑπάρχει μέρος κεκαλυμμένον, ὅπισθεν τοῦ ὁποίου προπαρασκευάζονται αἱ ἔμφυχοι εἰκόνες (*tableaux vivants*), δι' ὧν ποικίλλεται ἀπὸ καιροῦ εἰς ἄλλον ἡ παράστασις, τὸ δὲ μέρος τοῦτο χωρίζεται διὰ δύο οἰκιῶν, τῶν τοῦ Ἄννα καὶ Πιλάτου· ἐπὶ τέλους ἡ μικρὰ σκηνὴ αὕτη κλείεται δι' αὐλαίας, ἀπεικονιζούσης καὶ αὐτῆς ὁδὸν τινὰ τῆς Ἱερουσαλήμ, ὥστε, καταβιβαζομένης τῆς ἐσωτερικῆς ταύτης αὐλαίας, ὁ θεατὴς ἔχει ἀπέναντί του ἐσωτερικὴν τῆς ἀγίας πόλεως θέαν. Οὕτω διευθετημένης τῆς σκηνῆς κατορθώνουν, τῇ βοηθείᾳ καὶ τοῦ χοροῦ, νὰ παραστήσωσιν ἄνευ διακοπῆς, ἀπὸ τῆς εἰσόδου τοῦ Ἰησοῦ ἐν Ἱερουσαλήμ μέχρι τῆς ἐπὶ τὸν Σταυρὸν πορείας, τὰ πάντα μὲ ζωὴν καὶ πομπὴν τοιαύτην, ὁποίαν οὐδαμοῦ μέχρι σήμερον ἀπῆντησα.

Αἱ ἐνδυμασίαι τῶν κυριωτέρων προσώπων εἶναι ἐπιτυχεῖς, κατ' ἐξοχὴν δὲ αἱ τοῦ Ἰησοῦ, τοῦ Πιλάτου, τοῦ Ἰούδα, τοῦ Ἰωάννου, καὶ τοῦ χοροῦ, ἐξ ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν συγκειμένου, παρουσιάζουσι λεπτὴν καὶ ἐπιτυχῇ ἐκλογὴν, ἐν γένει δ' ἐπὶ ἑξακοσίων περίπου προσώπων, ἅτινα λαμβάνουσι μέρος εἰς τὴν παράστασιν,

οὔτε ἐν βλέπει τις ἀνεπιτυχῶς ἐνδεδυμένον ἢ δι' ἄλλης περὶ τοὺς τρόπους ἐλλείψεως σκιάζον αὐτήν. Εἰπὸν τινες, ὅτι ἡθοποιοὶ διακεκριμένοι ἐκ Μονάχου διευθύνουσιν ἔσωθεν, ὡς χειρόσπαστα ἀληθῆ, τοὺς παραστάτας· ψεῦδος ἀνεπίδεκτον ἀμφιβολίας· οἱ χωρικοὶ, μόνοι κατασκευάζοντες καὶ αὐτὰ τὰ ἐνδύματα τῆς παραστάσεως, καταβάλλουσι πᾶσαν φιλοτιμίαν ὑπὲρ τοῦ ἔργου, ὅπερ θεωροῦσιν ὡς ἀτομικὴν αὐτῶν δόξαν.

Ἐρωτᾷ τις ἐνταῦθα, πῶς κατορθώνουσιν, ἀνά δεκαετίαν μόνον δίδοντες τὴν παράστασιν ταύτην, νὰ ἔχωσι πάντοτε ἡθοποιούς, ἐπιτυχῶς παριστάνοντας τὸ μέρος των. Ὁ λόγος εὐχερής. Ἄν ἡ λοιπὴ Γερμανία στρεφῇται ἐπὶ δραματικοῦ σχολείου, τὸ Ὁβερ-Ἀμμεργάου ἔχει τοιοῦτον ἐν αὐτῷ γυμνάζουσι διαρκῶς τοὺς μέλλοντας παραστάτας καὶ φθάνουσιν οὕτως εἰς ἀποτέλεσμα θαυμάσιον ἀληθῶς. Ἐκαστον χειμῶνα τὸ δημαρχεῖον μεταβάλλεται εἰς θέατρον, ὅπερ διευθύνει ὁ ἐφημέριος τοῦ χωρίου, ἐν ᾧ ὁ δημοδιδάσκαλος εἶναι ὁ ἐπιστάτης αὐτοῦ· ἐν αὐτῷ πᾶσαν κυριακὴν, μετὰ τὸν ἑσπερινόν, δίδουσι παραστάσεις, ἐκ τῶν Ἀγίων Γραφῶν ἢ τῶν Σταυροφοριῶν ληφθείσας, ἕκαστος ἀναπτύσσεται βαθμηδὸν ἐν τῇ τέχνῃ του, καὶ ὁ κατ' ἀρχὰς ἀφώνου Χερουβίμ πρόσωπον παραστήσας προβιβάζεται κατ' ὀλίγον εἰς τὸ τοῦ Πατριάρχου. Ὅταν ἰδίως συλλογισθῇ τις ὅτι ὅλοι σχεδὸν οἱ ἡθοποιοὶ οὗτοι, τοὺς ὁποίους ἔχει ἀπέναντί του, ὀλίγον πρὶν ἀναβῶσιν ἐπὶ τῆς σκηνῆς, ἐπύτιζον τὸν κῆπὸν των ἢ ἐδίδον χέρτον εἰς τὰ ζῶά των, δὲν δύναται νὰ μὴ συγχωρήσῃ καὶ τινὰς σκαιὰς φράσεις ἢ γελοίους τρόπους των, καὶ νὰ μὴ εὖρῃ τὸ σύνολον τοῦ δράματος ἐν γένει ἐπιτυχές. Ἄν μέρη τινὰ τῆς παραστάσεως προκαλῶσιν ἐλαφρὸν ἐπὶ τῶν χειλέων μαιδίαμα, ἢ καρδία, ἀπερχομένου τοῦ θεατοῦ, συναπέρχεται συγκεκινημένη ὁπωσδήποτε.

B'.

Ἄλλοτε ἡ παράστασις ἐνηργεῖτο ἐντὸς κύκλου πολλῷ εὐρυτέρου ἢ σήμερον, περιεῖχε πληθὺν ἀλληγορικῶν καὶ συμβολικῶν προσώπων, τὸν Σατανᾶν καὶ τὴν αὐλὴν αὐτοῦ ὁλόκληρον μεταξὺ ἄλλων. Ἀπὸ τῆς ἀρχῆς ὁμῶς τοῦ αἰῶνος τούτου ὁ κόμης Μογγέλας, ὑπουργὸς τοῦ Μαξιμιλιανοῦ Α', ἀνὴρ φιλελευθέρων ἀρχῶν, θανάσιμον πόλεμον κηρύξας κατὰ τῶν ἱερέων καὶ τῶν παρὰ τὰς ὁδοὺς ἐκτιθεμένων ἁγίων εἰκόνων, κλείσας τὰ πλεῖστα τῶν ἐν Βαυαρίᾳ ἀναριθμήτων μοναστηρίων, ἐπέτρεψε μὲν τὴν ἐξακολούθησιν τῆς ἐν Ὁβερ-Ἀμμεργάου παραστάσεως, καὶ τοῦτο συνεπεία αἰτήσεων καὶ παρακλήσεων πανταχόθεν τῆς Βαυαρίας ἀποσταλεισῶν αὐτῷ, μετέτρεψεν ὁμῶς τὸ πρᾶγμα οὐσιωδῶς, ἀπέρριψεν ὅ,τι καθ' ὑπερβολὴν τερατῶδες, καὶ περιώρισε τὸν κύκλον τῆς παραστάσεως εἰς τὴν Παναγίαν, τὸν Χριστὸν καὶ τοὺς Ἀγίους. Ὅπως δὲ σήμερον παρίσταται, ἔχει τι τῶν τραγωδιῶν τοῦ Αἰσχύλου, διότι ἐκεῖνας καὶ τὸ Ἑλλ. θέατρον ἀναμιμνήσκουσιν οἱ χοροὶ τοῦ ἑδανείσθη ἀπὸ τοῦ μεσαιῶνος τὰ μυστήρια τὰς ἐμψύχους αὐτῶν εἰκόνας, ἀπὸ δὲ τοῦ Σαιξπηροῦ τὰς μεγάλας δημοτικὰς τῶν ἔργων του σκηνάς.

Πρὶν εἰσελθωμεν εἰς ἀνάλυσιν λεπτομερεστέραν τῆς παραστάσεως, ρίψωμεν ἐν βλέμμα ἐπὶ τῆς ἑξωθεν τῆς κεντρικῆς θύρας ἀνηρτημένης πελωρίας εἰδοποιήσεως.